

COĞRAFIYA

UOT
911.3**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASINDA “KƏPKİRVARİ
MİQRASIYA”NIN MÜASİR VƏZİYYƏTİ****V.Ə.ƏFƏNDİYEV, H.A.TAHİROVA***Bakı Dövlət Universiteti**ena_ba@mail.ru*

Məqalədə NMR-da “kəpkirvari miqrasiya”nın (gündəlik miqrasiya) müasir vəziyyətindən, istiqamətlərindən, bu sahədə mövcud olan problemlərdən (istehsal müəssisələrinin daha çox mərkəzlərdə yerləşməsi, işsizlik və s.) və onların həlli istiqamətlərindən bəhs olunmuşdur. Bununla yanaşı bu prosesdə iştirak edən əhəlinin iş yeri, yaşı, təhsil səviyyəsi, cins tərkibi, yaşadığı ərazi və iş yerinin yerləşdiyi ərazi (rayon, şəhər və kənd) və s.aparılmış sorğu nəticəsində təhlil edilərək istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: “kəpkirvari miqrasiya”, dövlət və özəl müəssisələr, təhsil səviyyəsi, yaş qrupları.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının sahəsi 5,5 min km², əhalisi 400,2 min nəfərdir. Onlardan 205,2 min nəfəri əmək qabiliyyətlidir. Əhəlinin 70,9%-i şəhər yerlərində, 29,1%-i isə kənd yerlərində yaşayır. Əhəlinin 49,8%-i kişilər, 50,2%-i isə qadınlardır. NMR-nın geosiyasi mövqeyi, yəni onun Azərbaycan Respublikasının sərhədlərindən kənarında yerləşməsi, hər tərəfdən xarici ölkələrlə (qərbdən Türkiyə, cənubdan İran və şimaldan Ermənistan respublikaları ilə və s.) həmsərhəd olması, müharibə şəraiti, Azərbaycan Respublikasının digər regionları ilə əlaqələrinin zəifliyi (o cümlədən də nəqliyyat və iqtisadi əlaqələrin və s.) Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadiyyatının inkişafına mənfi təsir göstərir. Belə ki, NMR-nın Azərbaycanla nəqliyyat əlaqələri 1991 -ci ildən ancaq hava yolu ilə, 2007-ci ildən etibarən isə İrandan keçməklə, gömrük rejiminə uyğun Bakıya gələn avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə yük daşıma və sərnişin daşıma prosesi həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi kimi bu regionun özünü maliyyələşdirmə prinsipi blokada ucbatından mümkün deyil. Ona görə də NMR-sı açıq iqtisadiyyat üstünlüklərindən məhrum olsa da, tam müstəqil təsərrüfat fəaliyyəti qurmaq, iqtisadi potensialının yeni tipli təsərrüfat fəaliyyətini təşkil etmək və respublika prizmasında müəyyən sosial – iqtisadi əlaqələr

yaratmaq, xarici ölkələrlə özünəməxsus əməkdaşlıq formaları təşkil etməklə idarəetmə obyektini kimi formalaşır və inkişaf edir. NMR- sını özünün iqtisadi və sosial potensialına görə fərqlənən dövlət statusuna malik, blokada şəraitində yaşayan inzibati və konstitusion respublikadaxili iqtisadi ərazi olmaqla özünəməxsus inkişaf meyilləri və qanunauyğunluqları olan bir regiondur (3).

NMR-nın coğrafi mövqeyi onun İran və Türkiyə ilə iqtisadi əlaqələri, həmin regionun konseptual inkişaf istiqamətlərində özünəməxsus, əlverişli mühit yaradılmasında ciddi iqtisadi çətinliklərlə də üzləşir. Burada yerli ehtiyatların istifadəsi nə qədər ucuz başa gəlsə, enerji ehtiyatları da bir o qədər baha başa gəlir. Ona görə də xarici iqtisadi əlaqələrin təkmilləşdirilməsi, Naxçıvanın yerli ehtiyatlarından müştərək istifadə istiqamətləri daha səmərəlidir. NMR-nın region kimi iqtisadi-sosial inkişafı konsepsiyası, açıq iqtisadi mühit, bazar mühiti şəraitində baş versə də onun imkanları və müasir inkişaf meyillərinin tənzimləmək üçün tamamilə yeni maddi qapalı iqtisadiyyat və ixracat yönümlük üçün özünəməxsus imkanları olan bir ərazi kimi təsvir olunur. Regionun maraqları baxımından NMR-nın sosial-iqtisadi inkişafında əhalinin sosial tələbatlarını ödəmək və dövlətin sosial kontingentlərə verdiyi müavinətlər və sosial müdafiə tədbirləri ilə yanaşı spesifik mexanizmlərin saxlanılması, onun öz dövlət himayəsi altında öz iqtisadi və inkişaf transformasiyasının təşəkkülü vacib şərtidir.

Sərhədyanı rayonlarda və erməni təcavüzü ilə blokada şəraitində olan NMR-da yerli istehsal sahələrinin azalması (1990-1995-ci illər) İran və Türkiyədən idxalın hesabına gündəlik tələbat üçün ərzaq və qeyri-ərzaq məhsullarının intensiv axınına və burada ehtiyat kimi formalaşan kənd və texniki vəsaitlərin ixracına, bu da öz növbəsində əhalinin məşğuliyyətində deformasiya yaratmaqla, əhalinin miqrasiyasına və onun Rusiya və Türkiyəyə işlə təmin olunması üçün axınına səbəb olmuşdur. Lakin son illər istehsal sahələrinin bərpası və yenidən qurulması bu problemin həllində müsbət dəyişikliklər yaratmışdır. NMR-sını bir başa xarici ölkələrlə əmtəə - xidmət mübadiləsi və müştərək ticarət zonaları, yaxud birgə müəssisə təşkilatları ilə region bazarının formalaşmasında xüsusiyyətləri olan respublikadır. Regionun təbii sərvətləri dünya bazarına çıxarılan resurslar olmaqla, gündəlik tələbat və ticarət mübadiləsi üçün əlavə gəlir gətirən sahələrdir. Mineral duz (daş duz) istehsalı və ehtiyatları, təbii daş yataqları, qum, gəc və bir sıra təbii dərman bitkiləri üçün lazım olan otlar xarici ixracat və kapital axını üçün ümumi daxili məhsulun artımında investisiyanın rolunun artırılması amili olaraq çıxış edir.

Kənd təsərrüfatının inkişafı istehsal artımının üstünlüyü ilə baş verir. NMR-da meyvə və şəkər çuğundurunu ixrac olunma qabiliyyətinə malikdir. Respublikada şəkər çuğundurunun Türkiyəyə şəkər mübadiləsi həmin sahənin inkişafına səbəb olmuşdur. Bu gün artıq emal üçün Türkiyəyə göndərilən meyvə və tərəvəzin respublikada emalı üçün yeni mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisələri inkişaf etdirmək lazımdır. Aqrar sektorun NMR-da

strateji rolu, onun torpaqlarının və keçid təsərrüfatı ilə bağlı olan sahələrin maksimal iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsi ilə xüsusi mülkiyyətçilərin, dövlətin və yerli bələdiyyə mülkiyyətçilərinin rolunu, onların əsas ehtiyat potensialını və təsərrüfat fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. NMR-da təsərrüfat blokunu torpaq sahələri üzrə funksional qruplara bölmək sosial-iqtisadi baxımdan düzgündür. Kənd təsərrüfatı aqrar sektorun aparıcı həlqəsi olmaqla, ehtiyat potensialı, məşğulluğu kəndin sosial inkişafının əsas hissəsidir (4).

Bütün bunları nəzərə alaraq muxtar respublikanın hansı yaşayış məntəqələrində istehsal sahələrinin cəmlənməsini və həmin əraziyə daha çox əhali axınının (gündəlik miqrasiyanın) olmasını müəyyənləşdirmək, “kəpkirvari miqrasiya”nın müasir vəziyyətini, bu sahədə mövcud olan problemləri və ümumilikdə bu sahənin inkişaf istiqamətləri ilə bağlı daha təcrübi və real məlumatlar əldə etmək məqsədilə tərəfimizdən mövcud layihə çərçivəsində sosioloji sorğu aparılmışdır. Sorğu ümumi muxtar respublika əhalisi üzrə hər bir inzibati rayonda 500 nəfər olmaqla 4000 nəfər arasında həyata keçirilmişdir. Buraya əsasən əmək qabiliyyətli və ondan yuxarı yaşda olan əhali daxildir. Sorğuda dəqiqliyi və metodoloji düzgünlüyü təmin etmək məqsədilə həm dövlət, həm də özəl müəssisələr sorğu obyektinə kimi götürülmüş və onlar arasında tərəfimizdən hazırlanmış xüsusi anketlər vasitəsilə sorğu keçirilmişdir.

NMR-nın ümumi əhalisi arasında “kəpkirvari miqrasiyanın” real vəziyyətini müəyyən etmək üçün sorğu anketləri aşağıdakı formada hazırlanmışdır.

Qeyd edək ki, keçirilmiş sorğu əsasında əldə olunan nəticələrə əsasən inzibati rayonlar üzrə “kəpkirvari miqrasiya”nın vəziyyəti müxtəlif olmuşdur. Bu fərqli cəhətləri müqayisə etmək və qoyulmuş sualların cavablarını ümumiləşdirmək məqsədilə hər bir sual üzrə təhlili belə olmuşdur.

1. İş yeri:

dövlət özəl

2. Yaşı:

15 – 25 25 – 45 45-dən yuxarı

3. Təhsili:

orta ali

4. Cinsi:

kişi qadın

5. Yaşadığı ərazi (rayon, şəhər və kəndi göstərməklə)

6. İş yerinin yerləşdiyi ərazi (rayon, şəhər və kəndi göstərməklə)

1. İş yeri; dövlət və ya özəl. Sorğuya əsasən bu sualın cavabından əldə olunan nəticələrin təhlili göstərir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən əhəlinin sayı 1482 nəfərdir. Onlardan 1161 nəfəri dövlət müəssisəsində 321 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışanlardır. Rəqəmlərdən görüldüyü kimi dövlət müəssisəsində çalışanların sayı özəl müəssisədə çalışanların sayından 3,6 dəfə çoxdur. Buna səbəb isə dövlət müəssisələrinin özəl müəssisələrdən çox olmasıdır. Dövlət müəssisəsində çalışanların “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak sayına görə inzibati rayonlar bir-

birindən kəskin fərqlənir. Bu proses ən çox Şahbuz (216 nəfər), Kəngərli (210 nəfər) və Babək (207 nəfər) rayonlarında, ən az isə Sədərək (41 nəfər), Culfa (74 nəfər) və Ordubad (89 nəfər) rayonlarında müşahidə olunur. Naxçıvan və Şərur şəhərində isə bu göstərici müvafiq olaraq 182 və 142 nəfər olmuşdur.

NMR-sı üzrə özəl müəssisədə çalışanların əksəriyyəti Naxçıvan şəhərinin payına (179 nəfər) düşür. Digər şəhər və rayon mərkəzləri isə bu göstərici üzrə bir- birindən çox da fərqlənmir. Belə ki, Babək qəsəbəsi (Babək) – 48 nəfər, Ordubad şəhəri – 23 nəfər, Qıvraq qəsəbəsi (Kəngərli) – 24 nəfər, Şahbuz şəhəri – 17 nəfər, Culfa şəhəri – 13, Şərur şəhəri – 10 nəfər, Heydərabad qəsəbəsi (Sədərək) üzrə isə– 7 nəfər özəl müəssisədə çalışanlardır.

2. Yaşı; 15 – 25, 25 -45, 45 – dən yuxarı. NMR- da “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən əhali yaş qruplarına görə də bir- birindən kəskin fərqlənir. İkinci sualın cavablarından əldə olunan nəticələr göstərir ki, muxtar respublika üzrə bu prosesdə iştirak edənlərdən 15,2% - i və ya 226 nəfəri 15-25 yaş qrupuna, 54,9% -i və ya 814 nəfəri 25 – 45 yaş qrupuna və 29,8% - i və ya 442 nəfəri isə 45-dən yuxarı yaş qrupuna daxildir. Rəqəmlərdən göründüyü kimi “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin yarısından çoxu 25 – 45 yaş qrupuna daxil olan əhalidir. NMR- nın şəhər və rayonları üzrə də (Naxçıvan şəhəri istisna olmaqla) bu göstərici öz ardıcılığını saxlayır. Bu prosesi aşağıdakı cədvəlin məlumatlarından aydın görmək olar.

NMR-nın şəhər və rayonları üzrə 15-25 yaşda olanların ən çoxu Naxçıvan şəhəri (112 nəfər və ya 49,5%), ən azı isə Culfa şəhərinin (2 nəfər və ya 0,9%), 25-45 yaşda olanlardan ən çoxu Naxçıvan şəhərinin (171 nəfər və ya 21,0%), ən azı isə Heydərabad (Sədərək) qəsəbəsinin (30 nəfər və ya 3,7%) və 45-dən yuxarı yaşda olanlardan ən çoxu Babək (Babək) qəsəbəsinin (108 nəfər və ya 24,4%), ən azı isə Heydərabad (Sədərək) qəsəbəsinin (8 nəfəri və ya 1,8%) payına düşür.

3. Təhsili: orta və ali. Aparılmış sorğunun nəticələri göstərir ki, NMR- da “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən əhali təhsil səviyyəsinə görə bir-birindən kəskin fərqlənir. Belə ki, bu prosesdə iştirak edənlərin 619 nəfəri və ya 41,8%-i ali təhsilli, 863 nəfəri və ya 58,2%-i isə orta təhsillidir. Aşağıdakı cədvəldə “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən əhəlinin inzibati rayonlar üzrə təhsil səviyyəsi göstərilmişdir.

Cədvəl 1

Naxçıvan Muxtar Respublikasında “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin yaş qrupuna görə bölgüsü

İnzibati rayonlar	15 – 25	25 – 45	45 – dən yuxarı
Naxçıvan şəhəri	112	171	78
Şərur şəhəri	17	100	35
Ordubad şəhəri	7	79	26
Qıvraq qəsəbəsi (Kəngərli)	26	156	52
Babək qəsəbəsi (Babək)	21	126	108
Şahbuz şəhəri	31	105	97
Culfa şəhəri	2	47	38

Heydərabad qəsəbəsi (Sədərək)	10	30	8
Cəmi	226	814	442

Ali təhsillilərin sayının çoxluğuna görə Naxçıvan şəhəri (24,2%), Qıvraq (Kəngərli) qəsəbəsi (17,8%), Şahbuz şəhəri (16,8%) və Babək (Babək) qəsəbəsi (16,2%) fərqlənir. Ən az ali təhsillilər isə Ordubad (3,1%) şəhərindədir.

Cədvəl 2

Naxçıvan Muxtar Respublikasında “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin təhsil səviyyəsinə görə bölgüsü

İnzibati rayonlar	Ali	Orta
Naxçıvan şəhəri	150	211
Şərur şəhəri	58	94
Ordubad şəhəri	19	93
Qıvraq qəsəbəsi (Kəngərli)	110	124
Babək qəsəbəsi (Babək)	100	155
Şahbuz şəhəri	104	129
Culfa şəhəri	44	43
Heydərabad qəsəbəsi (Sədərək)	34	14
Cəmi	619	863

4. Cins tərkibi; Bu sualın cavabının nəticələrindən aydın olur ki, “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən əhalinin 1017 nəfəri və ya 68,6%-ni kişilər, 465 nəfərini və ya 31,4%-ni isə qadınlar təşkil edir. “Kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən qadınların 210 nəfəri ali təhsillidir. Bu prosesdə iştirak edən ali təhsilli qadınların sayının çoxluğuna görə Naxçıvan şəhəri (94 nəfər), Şahbuz şəhəri (41 nəfər) və Babək qəsəbəsi (33 nəfər) fərqlənir.

Cədvəl 3

Naxçıvan Muxtar Respublikasında “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin cins tərkibinə görə bölgüsü

İnzibati rayonlar	Kişi			Qadın		
	Cəmi	Ali	Orta	Cəmi	Ali	Orta
Naxçıvan şəhəri	243	58	185	118	94	24
Şərur şəhəri	119	44	75	33	17	16
Ordubad şəhəri	50	14	36	62	5	57
Qıvraq qəsəbəsi (Kəngərli)	203	106	97	31	4	27
Babək qəsəbəsi (Babək)	121	67	54	134	33	101
Şahbuz şəhəri	168	63	105	65	41	24
Culfa şəhəri	75	35	40	12	9	3
Heydərabad qəsəbəsi (Sədərək)	38	27	11	10	7	3
Cəmi	1017	414	603	465	210	255

Digər rayonlarda isə bu göstərici Şərur şəhərində 17 nəfər, Culfa şəhərində 9 nəfər, Ordubad şəhərində 5 nəfər, Heydərabad qəsəbəsində (Sədərək) 7

nəfər təşkil edir. NMR-sı üzrə “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edən kişilərin 414 nəfəri ali təhsillidir. Ali təhsilli kişilərin sayının çoxluğuna görə Qıvrıq qəsəbəsi (Kəngərli) 106 nəfər, Şahbuz şəhəri 63 nəfər, Babək qəsəbəsi (Babək) 67 nəfər fərqlənir. Bu göstərici Naxçıvan, Culfa, Şərur, şəhərlərində və Heydərabad qəsəbəsində isə müvafiq olaraq 58 nəfər, 35 nəfər, 44 nəfər və 27 nəfərdir. Ali təhsilli kişilərin sayına görə ən axırıncı yeri Ordubad şəhəri (14 nəfər) tutur.

5. Yaşadığı ərazi və iş yerinin yerləşdiyi ərazi (rayon, şəhər və kəndi göstərməklə). Burada biz sonuncu iki sualın nəticələrini birləşdirib birlikdə təhlil edəcəyik. Bu sualların cavabından bizə məlum olmuşdur ki, NMR-sı üzrə “kəpkirvari miqrasiya”da daha çox şəhər və rayon mərkəzlərinə yaxın yaşayış məntəqələrinin əhalisi iştirak edir. Buna səbəb isə əsas istehsal müəssisələrinin (dövlət və özəl) böyük şəhər və rayon mərkəzlərində yerləşməsidir. Belə ki, əsas dövlət (təhsil, səhiyyə və s. mərkəzlərin) və özəl (ticarət və iaşə obyektlərinin və s.) müəssisələrin Naxçıvan şəhərində yerləşməsi bütün rayon ərazilərindən (Sədərək istisna olmaqla) əhalinin buraya axını ilə nəticələnir.

Naxçıvan şəhərinə bu məqsədlə gələnlərin ən çoxu Babək – 246 nəfər (Nehrəm – 63, Qoşadizə - 20, Didivar – 22, Çeşməbasar – 34, Tumbul – 24, Babək qəsəbəsi – 15 və s.) və Şahbuz rayonundan – 52 nəfər (Şahbuz şəhəri – 13, Badamlı – 6, Şahbuz kənd – 7, Kiçik oba – 6, Mərəlik – 7 və s.) gələnlərdir. Digər rayonlardan isə Şərur – 33 nəfər (Zeyvə - 10, Düdəngə - 7, Püsyən – 7 və s.), Kəngərli – 12 nəfər (Xok – 5, Qarabağlar – 2, Xincab – 2 və s.), Culfa – 15 nəfər (Camaldın – 5, Bənəniyar – 4 və s.) və Ordubad – 3 nəfər (Nüsnüs – 1, Vənənd - 2) rayonlarından gələnlər müşahidə olunur.

Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə ən çox əhalinin Şərur rayonunda (102 min nəfər) məskunlaşmasına baxmayaraq burada “kəpkirvari miqrasiya”nın göstəricisi aşağı səviyyədədir. Şərur rayonu üzrə bu prosesdə iştirak edənlərin sayı 152 nəfərdir, onlardan 142 nəfəri dövlət, 10 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışırlar.

Şərur şəhərinə “kəpkirvari miqrasiya” edənlər əsasən buraya yaxın yaşayış məntəqələrindən gələnlərdir. Belə ki, Yengicə - 32 nəfər, Düdəngə - 22 nəfər, Zeyvə - 19 nəfər, Şəhriyar – 14 nəfər, Məmməd Sabir – 10 nəfər və s.-dir. Digər kəndlərdən gələnlər haqqında isə yuxarıdakı cədvəldə məlumat verilmişdir.

Ordubad rayonu ərazisində “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin sayı 112 nəfərdir. Onlardan 89 nəfəri dövlət, 23 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışanlardır. Burada “kəpkirvari miqrasiya”nın istiqaməti əsasən kəndlərdən Ordubad şəhərinədir.

Ordubad şəhərinə gələnlər əsasən Vənənd (31 nəfər və ya 27, 7%), Əndəmic (23 nəfər və ya 20,5%) və Əylisli (11 nəfər və ya 9,8%) kəndlərindəndir.

Şahbuz rayonu üzrə keçirilmiş sorğunun nəticələrinə görə 233 nəfər “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edir ki, onlardan da 216 nəfəri dövlət, 17 nəfəri özəl müəssisədə çalışanlardır.

**Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin
yaşayış məntəqələri üzrə bölgüsü (nəfərlə)**

Naxçıvan şəhəri		Şərur rayonu		Ordubad rayonu		Şahbuz rayonu		Babək rayonu		Kəngərli rayonu		Culfa rayonu	
Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı	Yaşayış məntəqələri	sayı
Babək rayonu	246	Yengicə	32	Vənənd	31	Qarababa	51	Naxçıvan şəhəri	80	Qarabağlar	117	Camaldın	11
Şahbuz rayonu	52	Məmməd Sabir	10	Əndəmic	23	Şahbuz kənd	17	Nehrəm	35	Xok	55	Yaycı	14
Şərur rayonu	33	Şəhriyar	14	Gənzə	7	Badamlı	14	Qoşadizə	42	Yurdçu	14	Gülüstan	5
Culfa rayonu	15	Düdəngə	22	Nüsnüs	5	Ayrınc	19	Kərimbəyli	5	Şahtaxtı	20	Bənəniyar	5
Kəngərli rayonu	12	Aralıq	8	Tivi	3	Biçənək	16	Cəhri	14	Naxçıvan şəhəri	4	Kırna	4
Ordubad rayonu	3	Maxta	10	Əylisli	11	Külüs	17	Hacıvar	9	Şərur şəhəri	4	Ləkətağ	6
	-	Camaxtur	11	Dırmıs	6	Kolanı	10	Qahab	9	Qabilı	3	Ərəfsə	8
	-	Zeyvə	19	Dəstə	5	Daylaqlı	11	Kültəpə	7	Şərur r.Oğlanqala	5		-
	-	Qarxun	8	Xanağa	3	Sələstüz	14	Vayxır	4	Şərur r. Çalxaqala	6		-
	-	Aşağı yaycı	3		-	Keçili	11	Zeynəddin	14		-		-
	-	Püsiyan	6		-	Kükü	12	Şəkərabad	4		-		-
	-	Axəmət	5		-		-	Nəzərabad	4		-		-
	-		-		-		-	Sirab	8		-		-
	-		-		-		-	Güznüt	4		-		-
Digər yaşayış məntəqələri	-		4		18		41		16		6		34
Cəmi	361		152		112		233		255		234		87

Burada axının istiqaməti əsasən yaxın kəndlərlə Şahbuz şəhəri arasındadır. Ən çox gələnlər Qarababa (51 nəfər) kəndindəndir. Digər yaşayış məntəqələrindən gələnlərin sayı isə 10 – 19 nəfər arasında dəyişir.

Babək rayonu üzrə keçirilmiş sorğunun nəticələrinə görə 255 nəfər “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edir. Onlardan 207 nəfəri dövlət, 48 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışanlardır. Babək rayonu ərazisində bu prosesin istiqaməti əsasən kəndlərdən və Naxçıvan şəhərindən Babək qəsəbəsinədir.

Buraya gələnlərin 31,4%-i və ya 80 nəfəri Naxçıvan şəhərinin payına düşür. 13,7%-i Nehrəm, 16,5%-i Qoşadizə, 5,5%-i Cəhri və Zeynəddin kəndlərinin payına düşür.

Kəngərli rayonu üzrə 500 nəfər arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrinə görə 234 nəfər “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edir. Onlardan 210 nəfəri dövlət, 24 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışırlar. Burada “kəpkirvari miqrasiya”nın istiqaməti əsasən kəndlərdən Qıvraq qəsəbəsinədir. Buraya gələnlərin 50%-i Qarabağlar kəndinin payına düşür.

Cədvəldən görüldüyü kimi Qıvraq qəsəbəsinə gələnlərin 55 nəfəri Xok, 20 nəfəri Şahtaxtı, 14 nəfəri Yurdçu və s. kəndlərin payına düşür. Digər rayonlardan fərqli olaraq buraya Şərur (4 nəfər) və Naxçıvan şəhərlərindən də (4 nəfər) gələnlər vardır. O cümlədən, Şərur rayonunun bir çox kəndlərindən (Çalxanqala – 6 nəfər, Oğlanqala – 5 nəfər və s.) Qıvraq qəsəbəsinə gələnələr vardır.

Culfa rayonu üzrə keçirilmiş sorğunun nəticələrinə əsasən, demək olar ki, (Sədərək rayonu istisna olmaqla) “kəpkirvari miqrasiya”nın göstəricisinə görə bu rayon axırıncı yeri tutur. Bu prosesdə iştirak edənlərin sayı 87 nəfərdir ki, onlardan da 74 nəfəri dövlət, 13 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışanlardır. Burada da qanunauyğunluq digər rayonlardakı kimi gözlənilmişdir, yəni miqrasiyanın istiqaməti kəndərdən Culfa şəhərinədir.

Culfa şəhərinə gələnlərin ən çoxu Yaycı (16,1% və ya 14 nəfər) və Camaldın (12,6% və ya 11 nəfər) kəndlərindən gələnələrdir.

Sədərək rayonu üzrə 500 nəfər arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrinə görə isə burada “kəpkirvari miqrasiya”da iştirak edənlərin sayı 48 nəfərdir. Onlardan 41 nəfəri dövlət, 7 nəfəri isə özəl müəssisədə çalışanlardır. Sədərək rayonunun əhalisi (16 min nəfər) digər rayonların əhalisinə nisbətən az, ərazisi isə kiçikdir. Bu rayonun tərkibinə Heydərabad qəsəbəsi, Sədərək və Qaraağac kəndləri daxildir. Burada “kəpkirvari miqrasiya”nın istiqamətləri rayonun kəndlərindən və Şərur rayonunun Dəmirçi kəndindən Heydərabad qəsəbəsinədir. Gələnlərin 77,15% və ya 37 nəfəri Sədərək, 10,4% - i və ya 5 nəfəri Qaraağac və 12,5% - i və ya 6 nəfəri isə Şərur rayonunun Dəmirçi kəndinin payına düşür.

Bütün yuxarıda qeyd olunan təhlillərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə “kəpkirvari miqrasiya” prosesi əsasən istehsal müəssisələrinin (dövlət və özəl) daha çox cəmləşdiyi şəhər və inzibati rayon mərkəzlərində həyata keçirilir. Bu prosesdə iştirak edənlərin əksəriyyəti

(1161 nəfər) dövlət müəssisələrində çalışanlardır. Buna səbəb isə NMR-sı üzrə dövlət müəssisələrinin sayının özəl müəssisələrdən çox olmasıdır. Bu prosesdə iştirak edən əhalinin yarısından çoxu (55,7%) 25 – 45 yaş qrupuna daxil olan əhalidir. Təhsil səviyyəsinə görə isə orta təhsillilər (56,2%) üstünlük təşkil edir. Cins tərkibinə gəldikdə isə bütün regionlarda olduğu kimi buradada kişilərin (68,6%) üstünlüyü müşahidə olunur. İnzibati rayonlar arasında “kəpkiçvari miqrasiya”nın istiqamətinə gəldikdə isə əsasən Babək – Naxçıvan şəhəri, Şahbuz – Naxçıvan şəhəri daha qabarıq, intensiv özünü göstərir. Digər rayonlar bu prosesdə nisbətən az iştirak edirlər. Bundan başqa Naxçıvan şəhəri – Babək, Şərur – Kəngərli, Naxçıvan şəhəri – Kəngərli və Şərur – Sədərək rayonları arasında bu proses müşahidə olunur. Bütün inzibati rayonlarda isə bu proses əsasən şəhər və inzibati rayon mərkəzləri ilə rayon daxili yaşayış məntəqələri arasında müşahidə olunur.”Kəpkiçvari miqrasiya”nın göstəricisinə gəldikdə isə bu, (Naxçıvan şəhəri istisna olmaqla 361 nəfər) Babək (255 nəfər), Kəngərli (234 nəfər) və Şahbuz (233 nəfər) rayonlarında daha çox müşahidə olunur.

Son illərdə bütün regionlarda olduğu kimi NMR-da da daxili miqrasiyanın (o cümlədən də, "gündəlik miqrasiya") rayon və kəndlərdən əhalinin şəhərlərə axınını tənzimləmək, inzibati rayonların iqtisadi inkişafını sürətləndirmək üçün 11 fevral 2004-cü ildə qəbul olunmuş “Azərbaycan Respublikası Regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı (2004-2008-ci illər) Dövlət Proqramı” önəmli rol oynamaqla, regionlardan Bakıya və digər iri şəhərlərə (Naxçıvan və s.) yüksək axın prosesinin qarşısının alınması iqtisadi siyasətdə mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirilmiş, sosial ədalət prinsipinin qorunması baxımından hər bir bölgənin əsaslı inkişafı vacib sayılmışdır. Dövlət Proqramı regiondaxili miqrasiyanın tənzimlənməsi sahəsində mükəmməl konsepsiya olmaqla, sosial-iqtisadi sahələrlə bağlı daxili miqrasiyanın fəsadlarının aradan qaldırılmasına yönəldilmişdir (1).

"Azərbaycan Respublikası Regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramı"na uyğun olaraq NMR-da iqtisadi və sosial inkişafın təmin olunması üçün investisiya siyasətinin artırılması və daha əlverişli investisiya mühitinin təmin edilməsi məqsədilə bütün investorlar üçün azad rəqabət mühitinin yaradılması, yeni iş yerlərinin yaradılmasını məhdudlaşdıran amillərin aradan qaldırılması və əmək ehtiyatlarından daha dolğun istifadə etməklə səmərəli məşğulluğun təmin edilməsi, regionda mövcud sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin bərpa və yenidən qurulması və yeni müəssisələrin yaradılması (kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı müəssisələrinin bərpasına və ixrac potensialının artırılmasına xüsusi diqqət yetiriləcək), nəqliyyat sisteminin səmərəli inkişafının təşkil edilməsi regiondaxili yol-nəqliyyat infrastrukturunun tarazlı inkişafı, şəhər, rayon mərkəzlərində və eləcə də kənd yerlərində su və kanalizasiya sistemlərinin bərpası və yeni xətlərin, qurğuların tikilməsi, bütün yaşayış məntəqələrində (xüsusi ilə ucqar dağ kəndlərində)

yeni müasir standartlara uyğun məktəb binalarının tikilməsi və müvafiq avadanlıqlarla (kompyuter və digər rəqəmsal avadanlıqlar və s.) təmin olunması və s. kimi tədbirlər planının həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur (2).

Aldığımız nəticələr göstərir ki, NMR-da əhalinin iş yerləri ilə təmin olunmasında problemlər mövcuddur. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün son illər iqtisadiyyatın inkişafı istiqamətində bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Lakin yaradılmış yeni müəssisələr də əhalinin işlə təmin olunmasını tam ödəmir. Buna görə də, bu problemin həlli məqsədi ilə xarici investisiya qoyuluşunu artırmaq lazım olduğunu məqsədə uyğun hesab edirik.

Yerli və gətirmə xammala əsaslanan istər yeni dövlət, istərsə də özəl müəssisələrin yaradılması hesabına əhalinin iş yerlərinə olan tələbatını ödəmək olar. Bu baxımdan NMR-nın inkişafına dair dövlət proqramlarını əsas götürərək onun inkişaf mərhələlərinin müəyyənləşdirilməsini və həyata keçirilməsini zəruri hesab edirik.

Yuxarıda göstərdiyimiz tədbirləri həyata keçirməklə bu regionda əhalinin məşğuliyyət problemi öz həllini taparaq, “kəpkirvari miqrasiya”nın (gündəlik miqrasiya) istiqamətlərində də köklü dəyişikliklərin yaranmasına gətirib çıxara bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Sosial-iqtisadi İnkişafı dövlət proqramı (2004-2008-ci illər). Bakı: Azərbaycan qəzeti, 2004,13 fevral.
2. Azərbaycan Respublikası Regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramı. Bakı, 2009.
3. Əfəndiyev V.Ə. Urbanizasiya və Azərbaycanın şəhər yaşayış məskənləri. Bakı: Bakı Dövlət Universiteti, 2002, 395 s.
4. Tahirova H.Ə. Naxçıvan Muxtar Respublikasında demoqrafik vəziyyətin təhlili // Azərbaycan Coğrafiya Cəmiyyətinin Əsərləri, XIV c., Bakı: «Elm və Təhsil», 2009, 248 – 250.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ «МАЯТНИКОВОЙ МИГРАЦИИ» В НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

В.А.ЭФЕНДИЕВ, Н.А.ТАИРОВА

РЕЗЮМЕ

В данной статье раскрывается нынешняя ситуация «маятниковой миграции», о направлениях, существующих проблемах в этой области (разрешение производственных предприятий в центрах, безработица и т. д.) и пути их решения в Автономной Республике. На ряду с этим анализируются проблема рабочих мест, возраст, уровень образования, половозрастной состав, место проживания и территория нахождения рабочих мест (регион, город и село) населения участвующего в этом процессе, которые были учтены в результате опроса населения.

Ключевые слова: «маятниковая миграция», государственные и частные учреждения, уровень образования, возрастные группы.

**PRESENT SITUATION OF “COMMUTATION”
IN AUTONOMOUS REPUBLIC OF NAKHCHEVAN**

V.A.AFANDIYEV, H.A.TAHIROVA

SUMMARY

The article studies the present situation of commutation, its trends, existing problems in this area (location of the most production establishments in the centre, unemployment etc.) and ways of their solution in the Autonomous Republic of Nakhchevan. Furthermore, as the result of the carried out survey, work places, age, composition of educational level, sex, residences, work places (region, city and village) etc. of the population taking part in this process have been analyzed.

Key words: commutation, state and private establishments, educational level, age groups etc.

Redaksiyaya daxil oldu: 12.10.2011-ci il.

Çapa imzalandı: 16.012012-ci il.